

1. MÍSTO

KRYŠTOF VOSÁTKA

The English College in Prague, Praha

NUDA NA ZEMI

Přemítaje v pravém adolescentním duchu nad otázkou světa, člověka a všeho, nelze si nepovšimnout všeprostupujících paradoxů bytí. Málokteré jiné slovo než paradox dokáže plně vystihnout absurditu éry, pro kterou jako by už v dějinách nebylo místo. Je to jev patrný po celém světě, ale právě příklad naší země ho ilustruje téměř dokonale. Vzduch je prosycen nenaplněností, jejíž příčina je natolik abstraktní, že si ji raději ani nepřipouštíme. Tato zvláštní neúplnost existence je totiž výsledkem kombinace mnoha dost možná nevyhnutelných okolností, vnitřních i vnějších, které po pádu totality začaly český národ ovlivňovat.

Jedním z pocitů, které charakterizují většinu porevolučních časů, je zklamání a deziluze; hořkost poznání, že sen o nádheře změny byl značně zidealizovaný. Přestože bylo toto zklamání v podstatě nutné, pachůť zanechaná v ústech národa po odeznění revoluční euforie je stále cítit. Po okamžiku umanutého národního odhodlání začal pod tíhou údělu pomalu uhasínat zápal pro společný cíl, a poznatek, že reinkarnace důstojné společnosti nebude trvat měsíce, ale desetiletí, uvedl národ do dlouhé revoluční kocoviny. Je však až zarážející, za jak krátkou dobu zevšedněl mír a zevšedněla i vymodlená svoboda. Volnost ve všech aspektech života se jakoby mimochodem zařadila do každodennosti; s fanfárou, ale bez přijetí odpovědnosti s ní související.

Ti, kteří dosud nasazovali kariéry, zdraví i životy za boj proti systému, se poskládali do politické hierarchie systému nového, zářivého, celofánem obaleného, a české země se slunily v odlesku kouzelného slůvka demokracie. Obdivuhodnou statečností lidí, kteří na sebe vzali úkol vystavení základů nové společnosti, zčásti zastínila obrovská kolektivní vina a ještě větší křivda: rány, které se zacelují po generace. Velkorysé rozhodnutí upřednostnit odpuštění před potrestáním situaci zvláštním způsobem zkomplikovalo. Dnes se dá tento krok snadno odsoudit jako naivní, jenže po životech strávených ve špíně nedůstojnosti a schválnosti se musela nutně projevit veliká touha po lidskosti a morální čistotě. Můžeme jen spekulovat, co by bývalo přineslo nasycení hladu po odplatě, ale mladou, křehkou demokracii by jistě nepodpořilo, a mohlo se snadno zvrhnout v zoufalou občanskou válku. Nicméně důsledkem je, že nevyčištěné rány byly pod barevnými náplastmi ponechány zánětu a zápach křivdy se s větrem vrací. Do mozku hlodá nepříjemná otázka, zda nebyly odpuštění a nabídka čistého štítu až příliš velkorysé. Příčí se zdravému rozumu, že ti, kdo s chutí nelidsky zbili studenty ověšené květinami, teď mohou zastávat jakoukoli veřejnou funkci. Je nezpochybnitelné, že pomsta jen rozdmýchává oheň nenávisti, ale lze bezcharakternost opravdu léčit zapomenutím a popřením osobní odpovědnosti? Funguje „křest lidskostí“ a plošné odpuštění zrady člověčenství i v ateistické, oportunní české společnosti?

Fascinující však nejsou tyto události samotné, nýbrž v kontextu toho, co následovalo a následuje. S odstupem času se člověk neubrání rezignovaného pousmání se nad „českostí“ přechodu. Ve stínu revoluční euforie nastalo urychlené zametení minulosti pod koberec a zbrklé překabátění bývalých veksláků, kolaborantů a bezpáteřních výhodářů všeho druhu. Hlavně zničit stopy, zdvihnout svazek klíčů nad hlavu, zatřepat s ním a balancující na vlně nadšení rychle vymyslet, jak si zajistit teplé místočko v nové době. Navíc náhlý a nečekaně hladký převrat zanechal velmi specifickou skupinu lidí jaksi bez smyslu: disidenti, kteří mnohdy postavili svůj život na boji proti útlaku totality, byli najednou bez nepřítele. Po desetiletích ponížení a strachu jim po tváři skotačila radost konečného naplnění, ale se svobodou přišla i určitá dezorientace z nového řádu. Po pádu Sovětského svazu vlastně celý

vyspělý svět ztratil podstatného nepřítele, a nastalá absence globálního antagonismu zastihla generace odchované ve studené válce nepřipravené. Porážka utlačovatele zanechala český národ v jeho nahotě, napospas hrůznému potvrzení toho, co se mnozí báli si připustit: že tento tyran byl z velké míry v nás samotných. Přes hořkost křivdy nezbylo než přijmout vysněný kapitalismus a ve stále rostoucím blahobytu stavět malou, obyčejnou, demokratickou republiku.

Jenže jako naschvál vyšlo najevo, že ani vymodlená demokracie není rájem bílých pláží a čokoládových fontán. Postupně se vloudilo poznání, že i idealizovaná Amerika má daleko do meritokracie a země šťastných duší. Bushovská mizérie ještě podtrhla zklamání nastoupivší po první, dechberoucí zkušenosti se Západem. Nastolili jsme znovu kapitalismus, ale stálo hodně spálených prstů, než neviditelná ruka trhu začala alespoň zčásti pracovat tak, jak si to Adam Smith představoval. Poté si nás našel největší paradox prosperující společnosti: ve vybojované svobodě a volném trhu se vytratila naléhavost bytí, a realita začala splývat do neslané materialistické míchanice. Přišlo odhalení nepříjemné pravdy, že lidé v míru a blahobytu leniví a místo studia metafyziky raději přemítají o tom, zda koupit sprchovou hlavici masážní, či obyčejnou. Sny revoluce jsou rozmělněny ve spotřebním kolosu, který zamlžuje všechn smysl kromě donekonečna se opakující smyčky práce-nákupy-televizce-práce. Je to paradox popsán už americkou generací beatu, zděšenou tváří lidstva, které v čase nasycení, míru a spokojenosti odevzdává smysl své existence do náruče konzumu. Co naplat, že Ginsberg nám o tom zakvílel už v padesátých letech; ta skutečnost stále zůstává nepochopitelnou. Pro bývalou zemi východního bloku je toto poznání ještě palčivější, neboť po odtržení se od plánované jednoduchosti a účelného potlačení jedinečnosti individuálního myšlení jako by se lidé jen přeskupili pod nový, stejně nesmyslný výmysl.

Život bez vnějšího nepřítele se projevuje přeskupením žebříčku hodnot a jeho relativizací. Zrušením zákazů a zpřístupněním knih zmizel adrenalin četby jako protestu; kvalitní literatura se stává jedním z ukazatelů dobrého vkusu spíš než symbolickým vyjádřením postoje. Ztráta aspektu zakázaného ovoce navíc nešťastně přispěla k zvláštnímu promísení kulturního braku se smysluplným uměním, a pochopitelně vyhrává to barevnější a uřvanější. Tím, že doba nevyžaduje ostré názory, se většina spokojuje s pohodlnou každodenní vlažností, která neuráží a neinspiruje. Vlastní, originální pohled není zapotřebí; v době adorace jednoduchosti před nás nebývají stavěna rozhodnutí podstatná, proto se zaobíráme těmi malichernými. Společnost nejspíš není o mnoho krásnější ani prožranější než kdy jindy, ale kvůli absenci externího nepřítele se apel na základní lidskou slušnost stává vyšinutým donkichotstvím.

Zoufalost snů podporuje poznání, že společnost nefunguje jako lidský organismus: prodělaná nemoc neznamená zajištěnou obranyschopnost. Jako komunitní imunita by samozřejmě měla sloužit paměť, která se však ukázala jako nepřilíh spolehlivá služka. Jak jinak si lze vysvětlit, že po staletích poroby a naočkování hrůzou dvou totalit Češi stále nejsou odolní vůči politické demagogii? Nejenže politika jako taková se redukuje na duté výkřiky páchnoucí vitriolem; naši svobodně zvolení reprezentanti navíc už dávno nenosí na hlavách máslo, nýbrž celé mlékárny. Nejzoufalejší však je, že se vše děje za okázalé apatie občanů, kteří se distancují od vlastních volebních rozhodnutí. Ubíjející všeobecná atmosféra nudy a nezájmu je jako výsměch všem, kdo se kdy odvážili postavit se a promluvit v zájmu spravedlnosti a slušnosti. Opilí svobodou a s šedým zákalem materialismu jsme lhostejní – ze všech vybojovaných svobod jsme si vybrali tu nejpohodlnější: svobodu k nepřemýšlení. Na dveře klepou slova undergroundu sedmdesátých let: „Jako včeličky, ty svině, jako včeličky, se půjdeme pást na květu světa.“

V umění se realita bez nepřítele projevuje zvláštním způsobem. Dost možná je to i tím, že se umělci nacházejí v poněkud trapné situaci: pokud bylo vše od osmdesátých let pojmenováno jako postmoderní, nezbyvá jim než si na štít s nepříjemným pocitem přebytečnosti dát nálepku „post-postmodernisté“ a doufat, že někdo přijde s elegantnějším

řešením. Češi jsou navíc v podivné situaci, kdy se čtyřicet let pracovalo na zlomení či vyhnání kohokoli, kdo jevil známky inteligence a nezávislého myšlení; revitalizace kulturního prostředí se tak ukazuje být velmi složitou. I proto teď náš jazyk nezažívá podobný výbuch kreativity jako v hrlosti první republiky, kdy mír umožnil nástup poetismu a avantgardy. Nepochopitelnost toho, že po uvolnění pout cenzury a represe nenastala exploze originality, doplňuje podivné tvůrčí ticho, jen občas narušené promyšlený filmem či skvělou divadelní inscenací. Kvalitní hudba, kinematografie, literatura i divadlo již nejsou živě diskutované, ať už veřejně jako za první republiky nebo potichu jako v paranoie komunismu; dějí se sice svobodně, ale mimo zájem většiny jako elitářský přežitek. Absurdní je také, že v této době, ideální k tvorbě dokumentů, projdou tyto kiny a policemi knihkupectví povětšinou bez povšimnutí. Jak smutné je poznání, že v míru a blahobytu lidé netouží po poezii, ale po laserové depilaci. Chci se ptát po villonsku *Où sont les Magors d'antan?*, avšak už před vyslovením otázky nevyhnutelná odpověď zazní v mysli „jako kus masa, když pleskne o zem“: v prostředí bez bolesti nemají proč tvořit.

Americký esejist a myslitel Henry David Thoreau v předminulém století prohlásil (a posléze sám tvrdohlavě praktikoval), že ve společnosti, kde se děje bezpráví, je jediné místo pro slušného člověka ve vězení. Ale co když je zločinem společnosti lhostejnost? Co když lidé ztrácí potřebu ptát se, potřebu dětské zvědavosti, a celkově odmítají nutnost vlastního názoru? I já si hraji na otráveného intelektuála, který prosycen znechucením pokrytecky odsuzuje konzum, jehož je součástí. Slyším pohrdání Kerouaca tím, jak „v našich negativních, apokalyptických pózách shazujeme společnost, vyjmenováváje naše literární, politické či psychoanalytické důvody.“ Jinak než pokrytecky však nelze vyjádřit pocit zlosti z rozplizlosti krásného života. Jinak než pokrytecky si nejde povzdechnout nad tím, že jsme svobodu jen přidali na seznam věcí, které máme, a přitom jsme zapomněli osvobodit ducha. Už skoro neznáme čistou radost z žití, kterou právě Kerouac popisoval, a spokojujeme se s budováním kapitalismu s lidskou tvář. Jsme vycpáni a obaleni falešnou růžovou vatou, sladkou v ústech a důkladně zalepující všechny smysly; z vlastní vůle žijeme v době existenciálního paradoxu. Setřásli jsme snad orwellovskou šed' komunismu, jen abychom znudění a bez jiskry v očích nasedli na hřbet všemocné vědy a vydali se ve jménu blahoslavené jednoduchosti vstříc Huxleyho překrásnému novému světu?

V eseji jsou použity citace, parafráze nebo zmínky těchto děl:

Douglas Adams: „Stopařův průvodce po galaxii“ (Hitchhiker's Guide to the Galaxy, 1979)

Allen Ginsberg: „Kvílení“ (Howl, 1956)

Joseph Heller: „Hlava 22“ (Catch-22, 1961)

Aldous Huxley: „Překrásný nový svět“ (Brave New World, 1932)

Ivan M. Jirous: Magorův ranní zpěv, v samizdatu 1975

Josef Kainar: Nové mýty, 1946

Jack Kerouac: „Na cestě“ (On the Road, 1953)

George Orwell: „1984“ (Nineteen Eighty-Four, 1949)

Adam Smith: „Bohatství národů“ (Wealth of Nations, 1776)

Henry David Thoreau: „Občanská neposlušnost“ (Civil Disobedience, 1854)

François Villon: „Balada o dámách někdejší doby“ (Balade des dames du temps jadis, 15. století)

2. MÍSTO

VERONIKA TYKAČOVÁ
The English College, Praha

DVACET LET OD KOMUNISMU – DVACET LET SVOBODY K ČEMU?

Komunismus. Klement Gottwald. Komunismus. Fronta na ovoce. Komunismus. Strach. Komunismus. Cenzura. Komunismus. Všichni všem rovni. Komunismus. V.I. Lenin. Komunismus. Milada Horáková. Komunismus. Sametová revoluce. Komunismus. George Orwell – 1984. Komunismus. Společné vlastnictví. Komunismus. Sovětský svaz. Komunismus. Puč 1948. Komunismus. Abdikace E. Beneše. Komunismus. Smrt Jana Masaryka. Komunismus. Charta 77. Komunismus. Gustáv Husák. Komunismus. Jan Palach. Komunismus. Nesvoboda slova. Komunismus. SNB. Komunismus. Rádio Svobodná Evropa. Komunismus. Znárodnění. Komunismus. Václav Havel. Komunismus. Karl Marx. Komunismus. Poprava. Komunismus. Index zakázaných knih. Komunismus. 262 000 odsouzených lidí bez důkazů. Komunismus. Pětiletky. Komunismus. Pionýři. Komunismus. Tuzex. Komunismus. Listovní ne-tajemství. Komunismus. Kolaborace. Komunismus. Soudruh. Komunismus. Měnová reforma 1953. Komunismus. Spartakiáda. Komunismus. Tábory nucených prací. Komunismus. Emigrace (150 000 – 200 000 lidí). Komunismus. Rušení církví. Komunismus. Pracovní povinnost. Komunismus. Bílé lístky. Komunismus. Vyhazovy ze škol. Komunismus. Tisíce obětí. Komunismus. Proletáři. Komunismus. Uzavřené hranice. Komunismus. Zmanipulované volby. Komunismus. Beznaděj. Komunismus. Šeď. Komunismus. Pokrytectví. Komunismus. Nedostatek. Komunismus.

Komunismus. Komunismus. Komunismus.

Demokracie. Rovnost. Demokracie. Zbraně hromadného ničení. Demokracie. Terorismus. Demokracie. 11.zář 2001 – New York. Demokracie. Válka v Iráku. Demokracie. Svobodné volby. Demokracie. Velké rozdíly mezi společenskými třídami. Demokracie. Etnická a rasová rovnost. Demokracie. Evropská unie. Demokracie. Svoboda slova. Demokracie. Vláda lidu. Demokracie. Václav Havel. Demokracie. Hospodářská krize. Demokracie. Cestování bez omezení. Demokracie. Žádná omezení v literatuře. Demokracie. Svoboda. Demokracie. Uvolněné mravy. Demokracie. Závist. Demokracie. Volný trh. Demokracie. Pravidlo práva. Demokracie. Možnost bránit se. Demokracie. Možnosti. Demokracie. Svoboda shromažďování. Demokracie. Spojené národy. Demokracie. Diskuze.

Demokracie. Demokracie. Demokracie.

Možná, že dnešní literatura není z nejhodnotnějších, ale smí být vydávána. Možná, že dnešní tisk není nejobjektivnější, ale není cenzurován. Možná, že dnešní lidé nejsou svatí, ale smí se bránit. Možná, že existuje diskriminace, ale převažuje respekt. Možná, že dnešní potraviny nejsou nejkvalitnější, ale máte na výběr. Možná, že lidstvo není zodpovědné, ale z prohřešků se musí zodpovídat. Možná, že existují sekty, ale lidé smějí věřit, čemu chtějí. Možná, že nejsou kvalitní politici, ale lidé smějí volit kohokoli chtějí. Možná, že je to nebezpečné, ale lidé smějí cestovat. Možná, že je to zbytečné, ale lidé smějí protestovat. Možná, že dnešní svět je přetechnizován, ale umíme léčit rakovinu. Možná, že dnes vysoké školy ztrácejí úroveň, ale smíme studovat. Možná, že informace nejsou vždy pozitivní, ale lidé je mohou získat. Možná nejsou názory vždy kvalitní a hluboké, ale smíme je říct nahlas. Možná, že dnes je vše nejisté, ale stojí to za to.

2. MÍSTO

ONDŘEJ ČERNÝ

Gymnázium Jana Keplera, Praha

*„Co se za těch dvacet let změnilo?
Dnes chtějí, abyste o tom psali eseje.“*

TO SHNILÉ NA JAZYKU

Užíváme si svobodu slova. Tato svoboda netkví pouze v možnosti vyjadřovat se k určitým tématům, ale také v prostředcích, jichž k tomu smíme využít – jistě tedy v otevřeném veřejném prostoru a dostupnosti jeho médií, především však v samotném jazyce a jeho pojmech.

Spisovatelé a filosofové si již před mnohými lety uvědomili, že totalita obsahuje významný jazykový prvek. Komunistické režimy ve Střední Evropě v tomto ohledu rozhodně netvořily výjimku. Násilně provedená změna významů slov, tvoření slov nových či zavedení bezobsažných frází, tím vším si prošly mnohé přirozené jazyky včetně češtiny. Výsledek se však neomezuje na hluboko vrytou přetvářku a nedůvěru, které charakterizují společnost poučovací i normalizační. Formuje-li totiž jazyk naše myšlení (a naopak), zanechala totalita své stopy možná v samotných jeho principech, přinejmenším však v představách, asociacích a neuvědomělých myšlenkových vzorcích.

Tyto mohou přetrvávat v nezměněné podobě dlouho po pádu totalitního systému, častěji však ožijí vlastním životem, asimilují se v přirozeném jazyce a proniknou do nových kontextů. I po dvaceti letech se s nimi můžeme setkat. Reliktní komunistické lexikum pak představuje pouhý zlomek celkového výskytu totalitního myšlení, a jelikož se snadno odhalí, nedosahuje ani zdaleka významu nenápadných, zdánlivě bezvýznamných frází a slovních spojení, která však v sobě nesou stín nesvobody, jež stála u jejich zrodu. Té se proto stále daří ulpívat na myšlenkách a činech lidí – přesvědčených, že ji dávno přemohli.

O jaká slovní spojení se jedná, kde je nalezneme? Nalezneme je jistě všude, neboť neexistovala oblast lidského života ušetřená ran čtyřicetileté komunistické vlády, stejně jistě je však nenalezneme mezi těmito oblastmi rozptýlené rovnoměrně – zatímco například vědu, náboženství a vysoké umění do jisté míry zachránilo jejich vyčlenění z veřejného prostoru (paradoxně tedy jejich nepohodlnost vzhledem k režimu), popkultura, média či občanský život nasákly komunistickou ideologií podstatně více.

Jedna oblast, lépe řečeno jedno konkrétní téma mělo z hlediska jazykové infekce velmi specifický osud – téma samotného komunistického režimu, které se od počátku normalizace až do listopadu 1989 na veřejnosti objevovalo pouze ve své oficiální, rigidní podobě, zatímco jeho rozvíjení a skutečná kritika probíhaly nezávisle, za zavřenými dveřmi především intelektuálních domácností. V rámci revolučního dění však toto téma vytrysklo zpoza dveří ven a veřejný prostor během několika dní zcela ovládlo – ovšem za cenu přizpůsobení se jeho obecným podmínkám, podmínkám oslovení statisíců lidí namísto desítek, podmínkám srozumitelnosti a reprodukovatelnosti.

Náhlá potřeba vyjádřit se ke stávajícímu společenskému uspořádání veřejně (stále však zevnitř a opět směrem dovnitř – na rozdíl od zahraničních médií a jejich československých přispěvatelů) však vyžadovala přizpůsobení se i specifickým podmínkám veřejného prostoru předlistopadového Československa, veřejného prostoru tolik zatíženého propagandou a související jazykovou deformací. Právě na těchto podmínkách byla tedy vystavěna veřejná reflexe totality. Tato reflexe, v níž plynule pokračujeme, tedy sama nutně obsahuje ve svých

základech totalitní myšlení. Jiné myšlení v době jejího založení nebylo k dispozici – těžko říci, do jaké míry je k dispozici dnes.

Reflexe rostla dvacet let. Pojmy a fráze, které rodí, však zůstávají vyživovány totalitními kořeny. Toto ovoce – toto myšlení – lze pochopitelně již těžko označit za totalitní. Jedná se spíše o myšlení posttotalitní, které se snaží s minulostí vyrovnat, může tak ovšem učinit jen velice těžko, neboť právě na minulosti se samo zakládá, právě od ní dostává stanovené cíle a podmínky.

Posttotalitní myšlení demonstruje posttotalitní jazyk, nejlépe pak ten jazyk, který se zrodil v totalitním veřejném prostoru – jazyk reflexe totality. Paradoxně jsme právě jím stále svázáni, přestože jej míváme chuť považovat za nejjasnější důkaz svobody. Neboť dnes smíme o minulém režimu hovořit. Jak o něm však hovoříme?

„Minulý režim“

Vztahujeme-li se k režimu jako k minulému, podobáme se muži, který by se o jisté ženě vyjádřil jako o své „minulé manželce“ – naznačujeme, že existuje víceméně pravidelné střídání a my toto střídání respektujeme, dokonce snad pokládáme za správné.

Zatímco „minulá“ manželka onoho muže by si pomyslela své, jeho manželka současná, budoucí či potenciální by se patrně rozzuřila. Náš současný režim zatím nezuří, nízká míra našeho ztotožnění se s ním si však zaslouží pozornost. Vždyť tento režim jsme si zvolili svobodně! Zvolili jsme si jej, jako si volíme manželku – nikoli do té doby, než přijde další, nýbrž na věky.

Minulý režim snad v sobě nese jistou výmluvu – ano, my jsme si zvolili liberální demokracii, ale stejně jsme si předtím zvolili komunismus a Sovětský svaz – „na věčné časy“. Náš slib věrnosti tedy zřejmě nic neznamena v neustálém střídání ideologií, střídání přicházejícím z vnějšku, střídání, na něž naše věrnost zkrátka nestačí.

Vymlouváme se na cosi ve smyslu vyšší hybné síly dějin (již si tolik oblíbili právě komunisté). Měli bychom si však položit otázku, zda námi tato síla nezmitá i proto, že jsme příliš lehcí. V našem vztahu k režimu se totiž skrývá i přesvědčení o jakési esenci nás samotných, k níž je režim (kdo ví, možná i kultura, paměť apod.) připevněn. Tato esence má podle naší představy zůstávat nezměněna navzdory všem vnějším vlivům. Odmítáme-li se však přihlásit k režimu (alespoň ve smyslu příslušnosti), podstatná část nás samotných, podstatná okolnost všech našich činů a rozhodnutí zůstává zamlčena. Právě tato necelistvost nás v budoucnu může vystavit nebezpečí.

„To my jsme tehdy nemohli“

Jiná výmluva se netýká tlaku jakýchsi vyšších sil na společnost, ale pro změnu utlačování jedince okolnostmi společenskými. Nemohli jsme. Ale chtěli jsme! Celistvost člověka samotného je opět narušena, neboť ten vedle sebe staví k porovnání jakousi ideální podobu svého já, vztaženou k jakémusi ideálnímu „kdyby“. Toto kdyby však považuje za nedosažený standard, na nějž měl právo – vzniká tedy polarita mezi reálným a vykonstruovaným, přičemž reálné se člověk snaží poukazem na nepříznivé okolnosti znehodnotit ve prospěch konstruktů.

Polarita se ovšem nevytváří pouze mezi realitou a nárokovanou možností. My jsme nemohli. Ale oni ano! V okamžiku srovnávání se (vesměs bezpředmětného) s lidmi nepostiženými pak totalita vystupuje coby závaží na vlastní misce vah. Ve vztahu k mladší generaci pak funguje i jako prostředek manipulace: To my jsme tehdy nemohli. Ale vy dnes můžete! Postižený se tak snaží ustanovit pro mladší (nepostižené) přísnější morální kritéria, v případě vlastních dětí na ně přesouvá ambice svého možného já – tlak, který očividně nedokáže snést ani sám.

„Pro vás už to bude jiné“

Jiné, tedy lepší. Namísto nenaplněné seberealizace zde sublimují spíše naděje s prošlým datem spotřeby, které v době bezprostředně porevoluční měli svůj půvab a smysl, dnes ovšem připomínají právě disproporci mezi optimismem začátku devadesátých let a deziluzí let následujících. Že to bude jiné, všichni vědí. Všichni by také měli vědět, že to nebude dobré samo od sebe (ani z moci tolik oblíbené vyšší síly).

Zodpovědní odborníci musejí na změnu dohlížet a jakékoli patologické jevy bez otálení řešit. Nelze se spolehnout na obecně dobrou povahu změny, protože ta neexistuje.

„Návrat před rok 89“

Proti nepřiliš originální jistotě „šťastných zítřků“ stojí v posttotalitě nebezpečí „nešťastného včera“. Jakkoli se taková možnost zdá v dnešní geopolitické situaci absurdní, dobře ilustruje obecný strach z minulosti, v níž jsme zanechali mnoho nevyřešených problémů. Víme, že kostlivci ve skříních i jiné přízraky se nám mohou kdykoli připomenout a dožadovat se řešení, jež jsme jim odepřeli. Porevoluční dějiny se takovými návštěvami doslova hemží, těžko se tedy divit, že věnujeme svým vlastním kostlivcům více pozornosti než masitým problémům nadcházejícím.

„Dědictví komunismu“

Vedle strachu, jež by mohl být stále ještě součástí respektu, pocítujeme k minulosti i obyčejný odpor. Jestliže totiž označíme nezacelené rány komunistické diktatury za „dědictví“, pojem odedávna používaný především v pozitivním smyslu majetku (ale například i šlechtického titulu) získaného v rámci rodinné tradice, majetku nejvlastnějšího, vyvstávají v zásadě tři možnosti interpretace:

Rány komunistické diktatury vnímáme pozitivně. Tato možnost budiž vyhrazena extremistům.

Možná toto dědictví chápeme podobně jako dědičné nemoci, s nimiž se může silná osobnost nakonec smířit jako s nedílnou součástí sebe sama. Pojem dědictví tedy v této možnosti nabízí východisko, naši společnost však lze v tuto chvíli jen sotva připodobnit k silné osobnosti (navíc schopné sebereflexe tolik vyspělé).

Negativní obsah tohoto konkrétního dědictví nejspíše (spolu)způsobuje posun významu dědictví a tradice vůbec směrem k pejorativnosti. Nechceme přijímat to nejvlastnější, odkazy svého původu.

Význam dědictví komunismu se dále komplikuje rozdělením rolí odkazujícího a odkaz přijímajícího, neboť v důsledky lze jen těžko něco dědit po ideologii; zvláště ne rány, které způsobila. Kdo je tedy nesl před dvaceti lety, čím jsme dědicové? Sebe samých. Dědíme sami své rány. A nechceme je přijmout. Co tedy s nimi?

Toto dědictví se čím dál silněji týká dětí a mladých lidí, přestože tito zůstaly vlastním komunistickým režimem takřka netknutí. Je však správné prohlásit vlastní rány za dědictví, abychom je mohli nezajizvené předat dalším generacím spolu s odporem k vlastním kořenům?

Naše společnost se nemůže zbavit dědictví komunismu, může jej ovšem pochopit jako dědičnou chorobu – pokud ji přijme za nedílnou součást sebe sama. Teprve tehdy s ní dokáže žít.

„Taková doba“

Do dědictví a tradice spadá také jazyk, který po nás mladší generace převezmou, včetně jazyka reflektujícího komunistickou totalitu. Zůstanou i tyto rány otevřené? Poputuje posttotalitní výrazivo k našim vnukům a pravnukům? Jistě se promění – již se proměňuje, a to především v prostoru mezi pamětníky a nepamětníky totality. Tento prostor se vyznačuje mimořádnou koncentrací posttotalitního jazyka, daleko větší než prostor mezi pamětníky samotnými. Ti, jak se zdá, necítí zásadní potřebu sdělovat si své osudy navzájem – snad je notoricky znají – velice však dbají na osvětu mladších lidí.

V rámci rodinného kruhu či vysokoškolské přednášky nelze takovému počínání nic vytknout, osvěta však byla zavedena i do veřejného prostoru. O komunismu se učí na školách, vysílají se o něm dokumentární pořady. V jisté chvíli pak dochází ke zjednodušení a generalizaci za vznešeným účelem osvěty masové. Nepamětníci pak získávají pocit, že pamětníci potřebují předat své poselství za každou cenu. Zjednodušená a generalizující sdělení v tu chvíli působí jako nedůstojné výmluvy, například doba. Ať už doba byla těžká, nespravedlivá a zlá, plná vězení a poprav, nebo i plná naděje, její obecná charakteristika s sebou nese podivný fatalismus.

V dobách mezi sebou nereagují lidé ani skupiny lidí, v dobách reagují trendy a abstraktní principy. Místo pro svobodné lidské jednání nezbyvá, člověk se stává loutkou či maličkým kolečkem v soukolí velkých dějin. Z hlediska nepamětníků čirá výmluva, přestože snad nezamýšlená.

Z hlediska nepamětníků čirá výmluva, protože ti si na rozdíl od pamětníků nedokáží pod pojmem určité doby představit takřka nic konkrétního – nanejvýše tak scény z retrofilmů. Pro pamětníka však představuje doba odkaz ke určitým zážitkům a osobním událostem.

Nařadí se proto užívání posttotalitního jazyka u nastupující generace, která pro něj již nenajde potřebu, která pro něj nenajde objekt k popisu? Při bližším pohledu na výrazy a slogany používané mladými zodpovědnými občany získáme právě opačný dojem.

„Dekomunizace aj.“

Tyto obsahově vyprázdňené pojmy totiž zakládají velice jednoduchý znakový systém. Minulý režim, ona doba či komunismus odkazují v myšlení nepamětníka k obrazu Stalina, Lenina či Gottwalda, k srpům a kladivům, k pionýrským šátkům – tedy k dalším znakům vedoucím pamětníky k jejich vlastnímu příběhu a jednotlivým jeho událostem. K událostem, jež vyžadují reflexi.

Nepamětník je naproti tomu odkázán zpět na minulý režim, onu dobu či jiné vzorky z portfolia prázdných pojmů. Tento cyklus mu však v každé fázi nabízí zdánlivě jasná etická měřítká, jež reflektována být nemusejí. Je stejně snadné s těmito měřítky zacházet a být jimi manipulován.

Posttotalitní myšlení nedoznívá. Možná naopak prorůstá mezi ty, již mohli být uchráněni.

Měli bychom tedy přestat o minulosti hovořit? Hovořit musíme o to víc, ne však v termínech posttotalitních, ne v termínech vyrostlých na shnilých kořenech totalitního myšlení. Hovořit musíme v příbězích, v příbězích konkrétních pamětníků, v příbězích rozsáhlých a komplikovaných, které však nabízejí katarzi namísto výčitek. V příbězích, které ukazují lidskou důstojnost i v mezní situaci a vyvracejí jakýkoli fatalismus doby.

Vyprávějme a poslouchejme příběhy. Za dvacet let jsme jich mohli slyšet stovky. Nikdy však není pozdě začít.

„To bude ještě dlouho trvat“

3. MÍSTO

RADEK HLAVÁČEK

První obnovené reálné gymnázium, Praha

Demokracie za třicet korun

*„Svoboda znamená zodpovědnost. To je důvod, proč se jí většina z nás obává.“
George Bernard Shaw*

Když generace mých rodičů a prarodičů stála na Václavském náměstí a zvonila klíči, nebyl jsem ještě ani na světě. Do demokracie jsem se narodil a už mi asi nikdo z podvědomí nevykrojí pocit, že svoboda projevu a politického názoru je něčím, co zde bylo odjakživa. Vyrůstal jsem na Klausovi se Zemanem v komiksu Zelený Raoul, vhazoval za rodiče lístky do volebních urn a každou neděli poslouchal politické debaty v televizi. Užíval jsem si, že jsem první generace dětí, která nezažila totalitní režim, a poslední, která od svých rodičů uslyší o diktatuře proletariátu z první ruky.

Česká svoboda letos vstoupila do dvacátého léta života. Je zde důvod slavit, nebo bude lepší s oslavami počkat až na opravdovou dospělost? V porovnání s ostatními státy západního světa je naše demokracie stále ještě mladá, jedná se téměř o batole. Na druhou stranu je důležité si uvědomit, že první republika, pro mnohé stále vzor vyspělé demokracie, se dvaceti let ani nedožila.

Jaká je tato mladá dívka, která své dvacetiny slaví v době ekonomické a zčásti i morální krize? Jaká bude její budoucnost ve světě, který se v posledních dvaceti letech změnil k nepoznání? Nejprve je potřeba otevřít album zašlých fotografií z dob, kdy byla česká demokracie ještě dítětem.

Obraz první: ideály a ideje prvotních let

Při podrobnějším zkoumání událostí po Sametové revoluci musíme konstatovat, že se ideály listopadu 1989 v první polovině 90. let velmi rychle vytratily. Názorově rozmělněné Občanské fórum brzy po revoluci nahradily strany západoevropského střihu, které se z jednotlivých myšlenkových proudů listopadové a federativní éry vyčlenily. Václav Havel, bezpochyby hlavní symbol listopadového převratu, se stal prezidentem a jeho vliv na každodenní politiku se umenšil. Nárůst moci naopak zaznamenaly proudy profesionálních politiků z řad lidí, které revoluce vyzvedla až na samý vrchol nově utvořené pyramidy. Intelektuálové ustoupili do pozadí a skončilo první období české demokracie.

Příchodem Občanské demokratické strany začalo období idejí. Demokracie bylo podle parlamentních stran již dosaženo, ústavní zákony schváleny a federace rozbita. Nyní bylo na pořadu dne přetvořit stát ku obrazu svému. Každá parlamentní strana má svůj vlastní náhled na význam slova svoboda, prvního pokusu o dokončení procesu liberalizace České republiky se chopila ODS v čele s Václavem Klausem.

Vrcholné období liberalizace přichází s takzvanou kupónovou privatizací. Lidé si byli ochotni utáhnout opasky díky příslibu, že pár let relativní stagnace bude po určité době nahrazeno prosperujícím obdobím, během kterého doženeme západoevropské státy. Rychle a překvapivě nabytá svoboda vedla některé skupiny obyvatelstva k tomu, že těmto vzdušným zámkům uvěřili, byli stále plní ideálů a touhy po lepších zítřcích. Jiné skupiny rychle využily

nedostatků v české legislativě a dosáhly pohádkového bohatství. Nastal velký mejdan první poloviny 90. let.

Dříve státní podniky byly bleskově prodány soukromníkům, kteří často ani nevěděli, jakou zodpovědnost do svých rukou dostali. Tisíce lidí se nadchly možností laciného výdělků a mohutně investovaly do podílových fondů, které nabízely astronomické zisky v horizontu několika let. Znechucení ze čtyřiceti let komunistické diktatury si voliči vybíjeli na levice obecně, pravicové strany získávaly dlouhodobě vysoké podíly ve volbách a myšlenky na jakoukoliv regulaci trhů byly brány pomalu jako kacírské a revizionistické.

Po velkém mejdanu ale přichází nepříjemný stav, obecně zvaný kocovina.

Obraz druhý: kocovina české demokracie

Vývoj ve druhé polovině 90. let ukázal, že to se svobodou nebude tak snadné. Podílové fondy a malé banky se hroutily jako domečky z karet, lidé přicházeli o své úspory a jestřábi českého průmyslu často stanuli před soudem za daňové podvody a zpronevěry. Během osmi let dokázala pravice zprofanovat termín „ekonomická svoboda“ a zostudit liberalismus jako takový.

Na tahu byla levice. Voliči ztratili víru v neregulovaný trh a dali svoji důvěru postupně v letech 1996 – 1998 mohutně posilující straně Miloše Zemana. Dalších osm let zde vládla sociální demokracie, která sice vrátila víru lidí v ekonomiku státu (hrubý domácí produkt rostl rekordním tempem), zničila však důvěru v politiku obecně.

Stačí zmínit tři jména: Kavan, Svoboda, Gross.

Česká veřejnost nabyla v 90. letech dojmu, že pravicové strany létají na mráčku podvodníků z řad průmyslových magnátů. Za vlády sociální demokracie se k tomu přidal pocit, že i levicové strany jsou propojeny s lumpy. Stanislav Gross se dostal na samotný parnas moci, ani to mu však nestačilo a snažil se navíc z nabyté moci vytěžit co nejvíce. Neuvědomil si, stejně jako mnoho dalších politiků, že se situace oproti létům devadesátým změnila. Nad čím média a veřejnost zamhouřila oči tehdy, nebylo už v době puberty naší demokracie tolerováno.

Mnoho občanů si uvědomilo, že největším nebezpečím pro demokratický stát nejsou extremistické strany a hrozba návratu totalitního režimu, ale samotní politici a korupce. Jakmile v rozhodování veřejných činitelů hrají roli peníze, je samotný princip demokracie pošlapán a nastupuje elitářský režim, na který nemají obyčejní lidé jakýkoliv vliv. Stanislav Gross se nedopustil nikterak ohavného zločinu, jednoduše jenom nedokázal vysvětlit původ peněz, za které si pořídil luxusní byt.

Od chvíle, kdy Gross podává na jaře 2005 demisi, můžeme mluvit o konci druhé fáze vývoje České republiky. Politici dokázali během šestnácti let naprosto zničit svoji pověst v očích veřejnosti. Díky Grossově kauze dnes jakékoliv podezřelé chování ústavních činitelů vyvolává spekulace o jejich zkorumpovanosti a prolhanosti. Lidé ztratili v březnu 2005 poslední zbytky víry ve slušnost politiků a utužil se jejich pocit, že lumpy a podvodníky let devadesátých nahradili neschopní korupčníci z řad sociální demokracie.

V žádném případě však přehlídka figurek české demokracie neskončila. Na řadu přichází třetí část programu – populisté.

Obraz třetí: populismus jako třetí cesta

Dnešní společnost je dvacet let po revoluci formována především populistickým chováním parlamentních stran. Jak řekl Winston Churchill: „Největším argumentem proti demokracii je pětiminutový rozhovor s voličem.“ Už to nejsou ani ideály, ani ideje, které formují chování politiků. Průzkum veřejného mínění je pro parlamentní elitu tím nejdůležitějším ukazatelem v rozhodování. Mezi partajemi neexistuje relevantní diskuse, z

politiky se téměř vytratily argumenty. Stále více politiků se snaží těžit z prázdných hesel a vyčpělých afér. Kolikrát se levicoví politici uchýlí ke kritice kupónové privatizace, tolikrát jim to pravicoví lídři vrací v podobě údajné hrozby návratu komunistické totality.

Nejvýraznějším symbolem populismu jsou třicetikorunové poplatky u lékaře, které musí čeští pacienti platit od ledna 2008. Ačkoliv se strany víceméně shodly na potřebě upravit systém jejich vybírání a ukázalo se, že jsou esenciální součástí ozdravení českého zdravotnictví, stále se jako přízrak táhnou všemi možnými stranickými materiály sociální demokracie. Není se čemu divit, že třiceti korun se navzdory snaze ministra Julínka stal symbol posledních let – symbol „velké zdravotnické loupeže“ a takzvané Topolánkovy vlády. Sociální demokraté se jako správní populisté okamžitě chopili příležitosti a z pravice díky třiceti korunám udělali fackovací panáky.

Rukojmím politiků jsou i Benešovy dekrety. Dvacet let po pádu železné opony Česká republika stále udržuje při životě zákonná opatření, které fakticky amnestují masové vrahy a zloděje a kryjí bezpráví, učiněné na bezbranném obyvatelstvu. Dokud bude v naší zemi existovat podobný zákon, nelze mluvit o demokracii a svobodě, protože jsme po komunistické diktatuře přejali jeden ze stěžejních zákonů. Zde opět úřaduje populismus. Mnoho občanů stále vidí v Benešových dekretech důkaz českého vítězství nad nacismem, někteří samozřejmě také právní normu, která jim přiznává majetky, zabavené našim německým spoluobčanům.

Parlamentní elita České republiky se dvacet let po revoluci naučila nebezpečnému zlozvyku. Díky bezbřehému populismu vyhrávat jedny volby za druhými. Jde však o život na dluh. Politici se svými projevy bez obsahu a gesty bez významu potápějí stále hlouběji. Snižující se volební účast a v poslední době již pravidelný úspěch nových stran (které však nakonec skončí ve stejném bahně jako ostatní partaje) je jenom předehrou změn, které politickou scénu čekají v dalších letech.

Dvacet let svobody k čemu?

Společnost si na tu naši svobodu zvykla. Máme právo volební, kdy je náš hlas započítán do demokraticky vedených voleb bez nebezpečí zfalšování, existují práva svobodného projevu a shromažďování, které nám umožňují bez obav vyjádřit svůj názor. Každý rok cestujeme do zahraničí bez nutnosti prokázat se výjezdní doložkou, zpátky můžeme kromě drog dovézt téměř cokoliv. Nikdo nám do bytů neinstaluje štěnice a jakýkoliv spor s jiným občanem můžeme vyřešit poměrně bez problému u soudu.

Známý citát z Orwellovy knihy 1984 říká: „Svoboda znamená svobodně prohlásit, že dvě a dvě jsou čtyři. Jestliže toto je dáno, všechno ostatní z toho vyplyne.“ Tak tomu ale není, protože svoboda není žádným finálním stavem společnosti, svoboda se neustále vyvíjí a tato rovnice je potřeba pouze pro tu základní svobodu, se kterou se ale nesmíme spokojit.

Svoboda se snoubí se slušností, kterou naše společnost postrádá. Příkladem jsou například svazky Státní bezpečnosti, které téměř každý měsíc kdosi otevře a vyhrabe z nich nicneříkající hlášení, která o občanu A (který je mimochodem mediálně známý a vážený) říkají v principu asi to, že přislíbil nějakému příslušníku spolupráci. Nikdo se občana A neptá na to, jak to tehdy ve skutečnosti bylo. Možná, že občana B svými hlášeními poškodil, možná také ne. Elementární slušnost by v demokratické zemi velela věc přezkoumat, v České republice to však takto nefunguje.

Dalším příkladem budiž jakási diktatura reklamy. Propagandistické masáže, kterými totalitní komunistický režim své občany pronásledoval, nezmizely, jen se transformovaly v propagandu prostřednictvím reklam. Již to není tyranská garnitura, která ovlivňuje myšlení občanů, nyní jsou to reklamní agentury, nadnárodní korporace a jejich marketingová oddělení. Ať si to přiznáme nebo ne, jsme rukojmími globalizace a podprahové reklamy. Jsme ochotni konzumovat nezdravě za menší peněz, ale jsme ochotni si připlatit za pochybnou kvalitu, kterou zakrývá známá (potažmo prestižní) etiketa. Důkazem tohoto jevu budiž

dokumentární snímek Víta Klusáka a Filipa Remundy nazvaný příznačně Český sen. Každý by si při sledování tohoto dokumentu měl uvědomit, že svoboda projevu kterou jsme nabyli, je vykoupena nesvobodou rozhodování v supermarketu.

A hned v závěsu za marketingem komerčním útočí marketing politický. Volební štáby politických stran se nezabývají otázkou, jak přitažlivě a srozumitelně přiblížit občanům svůj volební program, nýbrž hledají způsob, jak zdiskreditovat a zostudit své oponenty. Na čelná místa kandidátních listin nejsou prosazováni zkušení a schopní lídři, ale mediálně „prodatelné“ tváře s nulovou či pochybnou politickou minulostí.

Demokracie jako bohatství

Poslední dobou se jistě mnohým obyvatelům honí hlavou myšlenka na budoucnost. Přežije česká demokracie dalších dvacet let? Nebude zničena další vlnou federalizace Evropské unie či extremismem, kterému v poslední době dopřává sluchu stále více spoluobčanů?

Je důležité si zvyknout na turbulentní změny ve společnosti, které ve velké míře přicházejí zvenku. Pro mnohé to je problém, po čtyřicet let byla hranice státu obehnána dráty a my jsme si tu pěstovali jakousi českou kulturu v atmosféře strachu a normalizační „nehybnosti“. Chovali jsme se všichni stejně, nikdo víceméně nevybočoval. Tento přístup jsme si víceméně udrželi i během devadesátých let, kdy se společnost ještě stále uzavírala před vnějším světem.

Češi si po staletí žili na svém malém území uprostřed Evropy, nikam neexpandovali, na kolonizaci vlastního území si dokonce přizvali své německé sousedy. Vždy se nejvíce strachovali o to, aby se v evropském kontextu neztratili, aby si udrželi svoji národní identitu. Známý citát předního nacistického činitele říká, že Češi se dají ohnout, nikoliv však zlomit. Je to pravda. Kdykoliv jsme se ocitli v ohrožení, použili jsme krunýř, který nás zatím nikdy nezklamal.

V současné chvíli už si nemusíme chránit samotné bytí, musíme se však připravit na ochranu práv, kterých jsme v průběhu let od Listopadu dosáhli. Tím v žádném případě nemyslím ochranu proti nařízením Evropské unie, kterou se výše zmínění populisté často ohánějí. Mluvím o ochraně proti extremismu a populismu, které jsou společně s korupcí největšími nepřáteli naší mladé demokracie.

Nesmíme dovolit, aby třicet korun, vajíčko ani problematika menšin jakkoliv ohrožovaly naši víru ve svobodu a svébytnost.

Demokracii si musíme hýčkat.

3. MÍSTO

MILAN JANOUŠEK

Soukromé gymnasium Josefa Škvoreckého, Praha

SVOBODA

„Narodila se před dvaceti lety. Vymodlené dítě proseb, jehož zrodu pomohl až impulsivní vývoj sklonku XX. století. Jakoby se těžká kola dávala do pohybu s periodickou přesností, aby se vzápětí roztočila úprkem vpřed, nechávajíc za sebou všechny anachronismy, které udržovala při životě. Narodila se jako nositel naděje na změnu. Přinesla s sebou pochodeň entuziasmu, jenž rozsvítila svět doposud přikrytý neviditelnou vrstvou šedi. Unavená scéna se svým stálým souborem a věčnými abonenty nemohla být na tak překotnou změnu kulis připravena. Už jednou se ostatně drala ke slunci. Plánované rodičovství končící s bratrskou návštěvou. V rodném listě stálo sirota, stejně dobře by však mohla býti pohrobkem. Semínkem před dlouho zasetým – kypřeným látkou ostřejší než pesticid. Bratříček se role kmotra tentokrát zřekl a nechal tak volný průchod davové erupci mateřství a odpovědnosti. Sám už asi ani nevěděl, jaká jména do vínku dostali další noví infanti, ať už je křtili na Dunaji nebo Visle.

Ihned se stala miláčkem ulice pyšně oznamující tu novou zprávu. Jen kdyby věděla, kdo bude zpívat píseň národní. Tak přešlo ono šestinedělí. Král je mrtev – ať žije král. Poslední trabanty nacházejí své majitele. Dobří holubi se vracejí, aby si nevěřícně potěžkali onu peřinku. Hned ji také cvičí, jedni chodit, druzí mluvit. Od malých krůčku k těm větším, jde to celkem lehce. Horší je to se slovy. Vždyť ve slabikáři zůstala jen prázdná pole. Z pozadí tudíž vystupuje tajemný M. s klíčem od hradu. Novoroční kocovina. Svoboda je imunizována. Ucha přicházejí o práci. Sousedé se stále nezdraví. Vrací se, co zůstalo stát. Přesto či právě proto začínají doma lézat talíře. Důvody rozvodu: rozdílné názory na výchovu. Dítě bude odškodněno ve formě kupónů.“

Tak praví sumář prvního období života naší hlavní hrdinky – Svobody, jak ho zaznamenal neznámý pozorovatel kusem křídly na zeď ikony českého brutalismu. Pateticky, vzletně, místy hořce ba tragicky. Svoboda rostla a některým z toho pukalo srdce. Euforii, jež prostoupila valnou většinu společnosti zanedlouho připomínala jen uschlá trikolóra v klopě odložených zimních svršků. Nejlépe bylo zase v teplácích a před obrazovkou plnou západní produkce. Politika byla v kontextu lekce z kupónovky a zjitřeného dělení soustátí sledována spíše zpovzdálí jako další westernové kolbiště, v jehož prachu je místo pouze pro sametovou partu z disentu, bezpátevní měňavky a dravce, kteří brzy zavětrili tučnou stopu. Obyvatelé velkých měst mezitím pokojně chodili na americký hranolek, dozajista netuše, že otcem podniku je jejich utajený krajan Mr. Kroc. V informacích nově přicházejících ze všech světových stran se mohl zorientovat skutečně málokdo. Tyto divoké poměry se ovšem zákonitě musely normalizovat a to v době, kdy se o významu slova demokracie přeli i skini na svých vlasteneckých dostaveních, nemohlo jít jinou cestou než tou s velkou řadou odboček a slepých ústí. Svě by mohl vyprávět jistě také český turista sledující blahobyť na západ od nás se zatajeným dechem skrze okna zátěží domácího proviantu obtěžkané Karosy. Xenofobie vyrobená z konzervy na paštiku.

Zaklínadlo privatizace zabydlelo se tam, kde to bylo jen trochu myslitelné. Padající hlavy předáků pak často setl místní genius loci dobře pamatující nacisty i kolektivizaci. Jizvy však zůstaly. Země, která dlouho nevěděla o Bohu s překvapením či úlevou náhle zjistila, že namísto Otčenáše bude třeba spíše roztočit lotynku investic a zakousnout se tak snad konečně do krajíce, na jehož kůrce si někteří pekaři dali obzvláště záležet. Vítězů a poražených zatím

přibývalo. Každá ztracená jistota rodila deset nových příležitostí. Desetinásobek a následný krach. Rychlé německé stroje a v zatáčce neznámý strašák nezaměstnanosti. Tržní principy jako velká voda na příliš komfortní mlýn. V podhradí klesala občanská angažovanost úměrně s nejistotou, jakou neprobádanými vodami proploval čerstvě složený hradní koráb. Jeho kapitán v krátkých kalhotách nepochybně častokrát musil svůj morální interkurz podřídit stále více protichůdným hlasům zaznívajících od veslic. Tato pluralita přitom nereflektovala ani tak hlas lidu, nýbrž připravovala pozice pro zásadní politickou partii. Vítězství zaručovalo kontrolu nad výchovou Svobody v našich podmínkách. První znásilnění.

To co neudělali pro posílení sebevědomí občanů v novém státu politici, zastali mírou vrchovatou novodobí gladiátoři. Vídeň – Londýn – Atlanta tam všude se měla mezinárodní obec příležitost možná poprvé seznámit s reprezentanty nové Evropy. Jména herojů Procházka, Patera, Kouba, Poborský, Doktor či Hilgertová přes noc zlidověla a alespoň na okamžik opět stmelila národ oslavující sportovní výkony a tekutý chléb. Tyto okamžiky využil think-tank ze Strakovky pro práci v přítomí. Svoboda dostává švýcarské pastelky. Sarajevo. Zemětřesení odhalující další přešlap na trati nastavilo zrcadlo společnosti uvědomující si zas a znova aspekty výchovy složité povahy. Jak účinné kontrolovat nežádoucí vlivy a přitom neomezit všestranný rozvoj?

Frustrace z prvních nezdarů dopadla zdaleka nejvíce na ty svědomité, jenž se vydali v ústrety úřadům a soudům s domněním a nadějí, že oběma zúčastněným půjde předně o dohodu vystavěnou na pilířích zdravého rozumu a kupeckých počtů. Byrokratický aparát si však situaci vyložil stažením do už tak robustní ulity. Společnost s ručením omezeným. Voličským swingem směrem vlevo exhaloval neklid docela. Katalyzátorem sváru ustavená opoziční smlouva následně zabila dětská léta svobody. Polistopadová politika dokončila svoji transformaci do prostředí elit latentně rezignující na veřejné mínění. Svoboda, nyní nástroj čistě individuální operující s nejednoznačným výkladem pojmů svědomí respektive odpovědnost. Děkujeme, odejděte. Lepší ohlasy vysloužil si vstup do NATO symbolicky strhl děravou železnou oponu a připravil Svobodě dárek důstojný desátým narozeninám. Pro generace pacifikované Tatary v tancích alespoň maličká záruka dobrého spaní. Pro zahraniční kapitál pozitivní signál o pokračující rekonstrukci postvýchodního prostoru. Kromě evidentních původců domácí deziluze můžeme hovořit rovněž o informační saturovanosti a názorové roztržštěnosti střídající léta indoktrinace, obě s podobným výsledkem. Lhostejnost, otupění, ztráta víry, plachost. Absence konkrétního zla pootočila pozornost na nás samotné a nabídla smutný obrázek vyrovnávání se s vlastní slabostí provázené nostalgickým pofňukáváním.

Do kontrastu postavme svět generace narozené po roce 89, jenž se vyvíjel stejně jako Svoboda od tabula rasa přes první charakterové projevy po osobnostní dozrávání. Zlatá léta devadesátá plná technologických novinek tady umocnila touhu poznávat a objevovat. Zrychlení mezilidské komunikace odehrávající se na pestré škále konfrontačních rovin podpořilo k tomu zcela nezbytné disciplíny, jmenovitě toleranci, diskuzi, kreativitu, schopnost interpretace a zejména otevřenost projevu. Stav rychle se měnících věcí nemohl situovat lépe nikomu jinému, než právě mládí, jehož přirozená tendence bojovat za ideály musí být důvodem k optimismu. Dojemné vidět zkřivená ústa v nádražkách neschopná akceptovat realitu karibských copánků nebo rapové muziky. Od stejnokrojů k festivalu různorodosti. Zakouřená hospoda, ve které otevřely okna. K některým stolům vzadu v rohu nicméně světlo stále nedopadlo. Krvavé třešně rostoucí ze zášti a nenávisti. Odrůda odmítající vyklidit léčený sad. Hříchy z minulosti vyskládané ve vitrínce. Spravedlnost slepá to patronka.

A přišlo jaro s voláním po novém trůnícím. Unavená hlava filosofa sleduje frašku o třech dějstvích. Sálem lítá zlatá muška ověřující kvality pragmatiků. Vítězí ten, kdo dohlédne na špičku ledovce. Následuje vstup do evropského obýváku, tedy spíše opatrné nakročení poznamenané historickou obavou. Naštěstí tu nakonec dominuje zvědavost a touha patřit do lepší společnosti. Budoucnost záhy napoví, že znaménka plus a mínus od sebe občas dělí jen

marginálie. Přesto se právě na příkladu evropské integrace ukazuje, jak prospěšné je, když jednotlivé Svobody sedí pod jednou střešou. Třecí plochy pramenící z nepochopení odlišností respektive neznalostí společných znaků se tak daří pozvolna stírat. Základem k tomu musí být samozřejmě vůle dorozumět se ve světovém jazyce, jakožto nejdůležitější podmínka navázání dialogu a osobního rozvoje každého z nás. Jedině takto můžeme konečně přestat stoupat na špičky, skoncovat s malostí a prezentovat se pouze zdravým sebevědomím. Rozptýlení poté snad dojde oblíbená vláda českého švejkovství, jež je dnes přežitkem a otravnou berličkou, kterou kdo ví proč, tak rádi taháme všude s sebou. Pouze s funkční výbavou lze totiž vyrazit za hranice a být schopen otevřít oči novým obzorům. Po návratu pak hodnotit novými měřítky a realizovat. Navrátilce netřeba jako cizáky stavěti na pranýř, ale vytvořit jim prostor k předání nabytých zkušeností. Profitovat z toho budeme nakonec všichni. Tento úsudek utříbil jsem si po roce stráveném na studiích ve Spojených státech. V odloučení spočívá uvědomění si těch nejelementárnějších hodnot. Svoboda za velkou louží je na první pohled vyzrálejší, nikoli však perfektní. Hlavním rozdílem bude spíše rozdílný přístup, jaký si respektovaná dáma vyžaduje.

Česká adolescentka musí své renomé ještě nějaký ten čas budovat. Naštěstí žijeme v době, která by nám pro toto měla poskytovat stále lepší prostředky. Vždyť informace jsou dnes dostupné v takové míře a rozsahu jaká by byla před dvaceti lety nepředstavitelná. Jejich síla a účinek se navíc zvyšuje s dostupností napomáhající tomu, že roli hlídacímho psa směrem od médií přebírají pomalu sami občané vytvářením a sdílením vlastních zpráv. Fenomenálním jevem zdají se rovněž nové možnosti organizovat se v sociálních sítích a zájmových skupinách. Mezinárodní fóra a kolektivní brainstorming se odehrávají každým okamžikem tvoříce mocný soubor idejí rušící tvrdošijné patenty na pravdu.

To něco v nás co je univerzální přežije svobodu i nesvobodu, ale jedině ve svobodě skrývá se prostor pro štěstí. Česká Svoboda již téměř dvacetiletá si odbyla svá telecí léta na základní škole a po přestupu na střední studia bude zanedlouho skládat zkoušku z dospělosti. Za onen čas zažila dosti. Chvilé euforie i pády z výšky na zem. Slavnosti a druhý den rekviem za sen. Všichni jsme listovali v její žákovské knížce sloužící jako odraz naší životní úrovně. Blahořečili její mentory, stejně tak utiskovatele. V povaze má odmalička prchavost, i proto je s ní záhodno nakládat opatrně. Její povaha si žádá důvěru, bez níž se stává až osudově náladovou. Svoboda se nikdy nemůže zalíbit všem, i kdyby toto přání unisono znělo celým světem. Vždy se najde část těch, kteří nedokážou její pihy na kráse přijmout se stejnou chladností jako vlastní ješitnost. Faktem zůstává, že naše budoucnost bude nadále záviset především na tom, jak se postaráme o to, aby už neopakovala dětské rozmazy a prokázala rozhodnost a cílevědomost. Stejně jako nezavrhneme potomka vlastního, neměli bychom opustit přístav trpělivosti ani v tomto případě. Útěky na volné moře končí zpravidla tragicky.

Teprve nyní se uvidí, jestli oněch dvacet let ohýbání mladých proutků zanechalo více toho dobrého, čímž se lze inspirovat, nebo zdali si pachutí z úst některých necháme otrávit své sny. Právě teď se rozhodne, stala-li se Svoboda opravdu nezávislou nebo bude během svého života neustále zmítána v příboji. Před námi je další křižovatka, jež není značena jednoznačnými signály, ale k orientaci v ní bude potřeba dbát všech smyslů a instinktů v souladu s naší nejlepší morálkou a etikou. Tyto niterní kompasů jsou zárukami, že pokrok už nikdy více nebude mít přídomek devastující. Berme to jako celospolečenskou výzvu se zvláštním apelem na politické představitele. Šťelky u nás tak podivně vychýlené. Jejich místa by měli již zanedlouho zaujmout lidé nesvázaní minulostí a dvojakým prostředím. Generační obměna je nezbytným krokem k ustavení rozumné střední třídy, jenž se dvacet let po převratu formuje jen velmi zvolna. Uvědomit si takovou odpovědnost je složité, nikoliv však nemožné. S tím ovšem souvisí také aktivní přístup k vymýcení korupce, jakožto všeobecně akceptovaného prvku asertivity počesku. Jiné východisko pro obnovení politické kultury zkrátka neexistuje. Zajímavé bude sledovat rovněž vztahy se sousedy, které by měly navždy upřednostnit kulatý stůl před leštěním arzenálu.

Je to dvacet let, co se narodila. Připijme ji na zdraví a přitom neopomeňme zavzpomínat na všechna příkoří a oběti, které ji předcházely. Jednejme však tak, abychom se nemuseli ohlížet vzad a zároveň věděli, že co činíme, činíme s jasnou představou možných následků. Nechtějme být neomylní, ale mějme se na pozoru před štekotem pseudospasitelů ukrytých pod plachetkou demagogie. Nemodleme se, nýbrž opatrujme desatero v jeho ryzí podstatě, úctou k sobě a respektem k ostatním. Nepochybuji o tom, že navzdory řadě globálních problémů i nepřehledné domácí situaci má naše společnost k dispozici stále úžasnější nástroje a znalosti k řešení, a že jedinou skutečnou hrozbou by bylo jejich omezení, které nesmíme za žádnou cenu dopustit.